

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Om ett romerskt bronskärl funnet i Upland samt fasta fornlämningar
därstädes : ur Olof Rudbecks Atlantica

Rudbeck, Olof

Fornvännen 3, 102-104

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1908_102

Ingår i: samla.raa.se

Om ett romerskt bronskärl funnet i Upland samt fasta fornlämningar därstädes.

Ur Olof Rudbecks *Atlantica*.

(Del III, sid. 12 ff.).

Detta sättet att tala om Konungar, Domare, Krigskiämpar och andra som äro döde, att de äro wände i Stenar, Drakar och Ormar, brukas än i dagh. Anno 1689 fan Erich Anderson i Skiölsta i Waxala en stor och skiön Urnam uthi en af de Ättebackar, som liggia på höger sidan om vägen, ifrån Upsala till Waxala Kyrkia in moot Gränby, af de gamlas Orichalco giord, med tu Ansichte gutin, som sees af följande Figur n. 1, pag. 17, der desz femtedehl till sin omkrisz så och diupheet är allenast afrijtat, emedan hon ey kunde för desz storleek heel afmålas:¹ hwilken berättade att der wedh stodo 2 stora Stenar, som fordom warit Domare, men wände uthi desza stenar. Denna hade Anno 1690 Academiens warande Rector Gref Carl Wrede lust att see, såsom och Prof. Acad. Dorpatensis Swen Cameen, med

fleera andra som mig fölgde; och som wij kommo till den orten besågo wij de 2 Stenar, och frågade Erich Anderszon, hwad han wiste berätta om dem, swarade han, att Barn effter Barn wetta seya, det twenne Domare, för en falsk uthgifwen Domb, äro af Konungen där til dödz dömbde, och sedan wände i desza twenne Steenstodar. Uplandz Landz Secreteraren Dikman, när han i Rooslagen war wijd Edzbroo kyrkia, och sågh der elfwa stoor Steenstodar stå upreste, frågade han Landtmännen hwad de betydde? swarade de, att der war fordom een heel Brudskara wänd i desza Stenar, och i wargar. För några dagar sedan när några fremmande här woro tillijka medh Mons. Bilovio att besee åthskillige Antiquiteter, och hwad som är funnit uthi de Dödas ättekullar, berättade han, att mångestädes der ännu de gamlas Dombplatzar uthe på stora Fälten äro behollne, med sina tolf Stenar, och man frågar Almogen hwad de betyda; swara de, att Domarena äro uthi desza Stenar wände. För en tijo åhr sedan, när iagh reste til Wittulsängen en half mijl

¹ Figuren återgifwes här i stark förminskning; hos Rudbeck är den 30 cm. lång och tydligen framställd i naturlig storlek; hwarvid utrymmet ej tillåtit att mer än en femtedel af omkretsen och höjden afbildades. Kärlet skulle alltså haft en omkrets af ungefär 150 cm. och en höjd af 60 cm., hvilket möjligen är något öfverdrifvet. De svängda sidokonturerna skola kanske ge en föreställning om kärlets bukighet, men kunna också vara blott ett sätt att beteckna det godtyckligt utskurna parti, som afbildats.

härifrån Upsala, så står en Steen i åkeren wijd wägen, der jämte en lijten Bäck är, som flyter från en Kiälla, rijtader med Drakar och Runebokstäfwer, så frågade iag af Bonden Mattz Erszon, hwad han wiste att seija om denna Stenen, han sade effter de Gamblas berättelse, så ligger här een stoor Krigzman. som effter sin dödh är wänd i denna Stene-Draken. Då swarade iagh, tror det gemena Folket eller I, att det skall wara sant, han swarade att många af de gemena och serdeles våra Fäder hafwa det trodt, och der som någon af de klokesta och käckesta Konungar eller Krigzkiämpar äro i sådana Drakestenar wände, så hafwa gemene Man dyrkat sådana Stenar som Gudar; och att gifwa sina Barn som de ärnat till Krigzmän, mod och krafft, eller de siuke hälsa, hafwa de tagit deras kläder och swept om desza Stenar, och gnidet dem der på, eller skafwat med Knifwen småsand af dem, och gifwit dem in. Sådana Stenar hafwa stådt på Gambla Upsala Högar, men för Afguderijt skull äro de dädan tagne först i Christendomen; Men iag med andra troo intet detta att de i Stenar äro wände, uthan såsom några af mina Fäder som klo-kare ha warit, hafwa mig sagt, att när sådanna stora och Manhafftige Män döo, seijas de wändas i Drakar och Stenar, efftersom deras namn inhuggas och rijtas i Drakar och Ormar, dem till ewig åminnelse. Och emedan deras Kroppar aldeles förgås, så lefwer deras åminne lijkwäl så länge en sådan Steen med deras namn och gierningar är warachtig och oförgengelig. Detta bekräftas genom andras berättelse och wisza skiähl, och uthwijsar hwarföre så många af äldste Konungar och Wäldige Mäns stenar som hafwa warit fordom dyrkade äro borttagne. Snorro i Förtal. och p. 7 och 12 talar om Konungsteenar, så och våra Sagor om dem som wijd Gambla Upsala och här omkring hafwa stådt, som alla äro borttagne, och af dem en deel finnas lagde till grunden under nya Upsala Dombkyrkia, hwarest man af dem stycketals kan see, där ändarna liggia fram uthom steenmuren och den som i Scheff. Upsal. Antiq. pag. 197 står afmålat och här p. 18 n. 2 uthi Wästerås uthi min Sahl. Faders Biskop Joh. Rudbeckii tijdh, när han dijt kom stodh ännu en sådan Steen uthi Lectoris Theol. Trägård, östernorr om Domkyrkian, som nemmast är detta nya Gymnasium, Hwilken han måste låta bortföra och nedergräfwä, emedan den wijdskeppelsen ändå hoos fattigt Folk war behollin, att de om nättren gingo där in och swepte sina kläder om Stenen. Äfwen det samma berättade mig Mag. Törnwald ifrån Östgiöthland, att der och några Runstenar woro, som de i lijka måhl miszbrukade. Detta hafwa och de Christna giort, sedan den store Domkyrka här i nya Upsala bygdes som hafwer bekommit 3 namn af S. Eric Sweriges Kung, S. Olof Norriges Kung och S. Lars, hwars beläter af Sten huggna stått wijd hwar sin Kyrkiödör, men sedan den reena Gudz ordz läran inkom genom Konung Gustaf den första, Sanct Eric beläte nedertagit och nedergräfwit, men de 2 andra stå än i sina rum, emedan gemena Man brukade att swepa sina siukas linkläder om Sanct Erics Belete hwilket än kan synas af Pedestaren eller stenfoten som Belätet stått uppå, att det är så slätt såsom det woro slijpat.

Detta är orsaken hwarföre de förnemsta Kungliga och stora Kiämpars och Siökiämpars (Cimbrorum & Sicamborum) Runstenar uthi de Hedniske

tider upsatte, äro för wijdskieppelse och Afguderijs skull, som Ericus Schroderus i sitt Lexico Scandico pekat på uthi Konung Olofz tijdh Anno Christi wijd pasz 1000 nederbrutne, nedergrafne eller till sand och aska förbrende, det ännu uthi mångas munnar, man effter man spördes skedt wara. Äfwen såsom dett berättas och säges i Eric Sagersälles Saga att de ofrade och Dyrkade den Stenen som honom till ära effter hans dödh war satt, emedan han en mächta Segerwinnare war, och giordes effter sin dödh till en Gudh som sees af Secr. Örnhielms Hist. Ecclesiast. Men uthi Olof Skottkonungz tijdh, blef hans Steen äfwen förstörd, der hans Slächtinges Kong Olof Styr-Biörns Runsteen är behållin, effter han intet achtades, ty han af Erich Seger-selle wart öfwerwunnin, fast han elliest war een Kiäk och stoor Kiempe och Krigzman, som alt läses uthi Kung-Sagorna och desza Konungars egenteliga Sagor. Och således är och begynnelsen skedt till Afguderij att dyrka de döda Menniskior till åminnelse satte stenar, det Lapparna ännu giöra, see Scheff. Lapon. Detta kommer öfwerens med det Wijszheetenes Book uthi 14. Cap. 15. vers. Ty en Fader när han sorgde och greet för sin Son skull then han för bittijda mist hade, lätt han giöra honom ett Belete, och begynte nu hålla honom, som ändock Menniskia war, för en Gudh, och stichtade för sina tienare en Gudztienst och offer. 16. Sedan wart med tiden sådan ogud-achtigheet hållen för en Lagh att man och måste wyrda beleten effter Tyranners bodh. 17. Sammalunda, hwilka Folket icke kunde närwarande hedra, therföre att the så fierran bodde, låto the uthmåla ansichtet af fierran Landh och gjorde ett skiönt belete effter then härliga Konungen, på det the medh flijt måtte giöra honom till willja, så frånwarande som närwarande. Och i 20. vers. Men meniga hopen som genom sådana skiön wärk upwäckt war, begynte hålla then för en Gudh, som lijtet tillförene för en Meniskia hedrat war.

* * *

Det af Rudbeck beskrifna och afbildade, präktiga romerska bronskärlet finnes tyvärr icke bevaradt; förmodligen har det gått förloradt i den stora Uppsala-branden 1702. På högra sidan om vägen mellan Uppsala och Vaksala kyrka, vid den s. k. Sala backe, ses ännu åtskilliga grafhögar, men några resta stenar finnas där ej längre. Att sådana funnits vid bronskärlets fyndplats är af intresse, enär de resta stenarna just ofta visat sig utmärka grafvar från äldre järnåldern, så t. ex. just de af Rudbeck här omtalade stenarna vid Edsbro, såsom framgick af dr B. Salins undersökningar där 1899.

Både de arkeologiska och de etnografiska notiserna i det här meddelade utdraget gifva en föreställning om, hvilka värdefulla kulturhistoriska upplysningar som finnas inströdda bland Rudbecks alla fantastiska hugskott och kombinationer. Det skulle vara af stor betydelse för den svenska kulturhistorien, kanske mest för folkloristiken, om alla dessa notiser sammanställdes och gjordes lätt tillgängliga i ett utdrag af *Atlantica*, hvilket arbete dock gjort en alltför stor insats i vår forskning för att af nutiden endast vara känt till namnet.

O. A.